

Asia: VN/16052/2021

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportti

Lausunnonantajan lausunto

Miten työryhmän raportti onnistuu sanoittamaan ja viestimään kulttuurialan tilannetta ja kehittämishaasteita alan jälleenrakennuksen ja vahvistamisen tarve huomioiden?

Suomen Kirjailijaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän raportista.

Erittäin myönteistä raportissa on tietoisuus luovan alan nykytilanteesta, tarpeista ja ongelmista. Kiitettävää on myös raportin perustelu tuen tarpeesta, eli luovan alan yleisesti otaksuttua paljon suurempi merkitys yhteiskunnalle, taloudelle ja työllisyydelle. Viitaten Kopioston lausuntoon: 19.10.2022 julkistetun selvityksen mukaan vuonna 2020 tekijänoikeustoimialojen (eli tekijänoikeuksista tuloja saavien luovien työn tekijöiden tulojen) yhteenlaskettu jalostusarvo oli 5,69 % Suomen bruttokansantuotteesta. Tekijänoikeustoimialojen työntekijämäärä on 5,87 % Suomen koko työvoimamäärästä. On hyvin tärkeää, että tämä tiedetään ja otetaan huomioon. Sen perusteella on kaikin puolin johdonmukaista ja järkevää tukea luovia aloja voimakkaasti ja ottaa niiden taloudellinen ja sisällöllinen potentiaali koko mitassaan käyttöön.

Raportissa on monia hyödyllisiä ja tärkeitä toimenpide-ehdotuksia luovien alojen toimintaedellytysten parantamiseksi. On kuitenkin välttämätöntä, että ehdotukset myös toteutetaan ja niistä seuraa konkreettisia tekoja ja satsauksia lisärahoitukseen ja ylipäätään rahoituksen kehittämiseen lainsäädännön ja rahanjaon toteuttamisen kautta. Tähän tarvitaan laajaa poliittista tahtoa ja ministeriöiden yhteistyötä.

Kaikki raportin huomiot eivät ole yhtä valaistuneita. Ei ole mitään syytä moittia luovia aloja pirstoutuneisuudesta, kun kysymys on vain siitä, että esimerkiksi näyttelijän ja kuvataiteilijan työnkuva ja ansaintalogiikka poikkeavat joissain kohdin toisistaan. Yhtä hyvin voisi syyttää teollista tuotantoa pirstaleisuudesta, kun se ei voi yhdistää satojen eri tuotteiden valmistus- ja jakeluketjuja samojen toimijoiden alaisuuteen. Ei ole liioin oikein moittia luovan tekijöitä siitä, että he eivät saa ääntään kuuluville. Suuri osa tekijäjärjestöistä on köyhiä, mikä vähentää niiden mahdollisuutta

vaikuttaa, ja monien lakien valmistelussa sivuutetaan automaattisesti luovat alat siten, että niistä ei kuulu mitään ennen kuin lakiluonnokset ilmestyvät julkisuuteen.

Kokonaisuutena ohjelma on kuitenkin erittäin onnistuneesti laadittu ja Suomen Kirjailijaliitto tervehtii sitä tyytyväisenä.

Mitkä raportin toimenpide-esityksistä ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa (max 5)?

- Kulttuurin rahoitus on nostettava yhteen prosenttiin (s. 15). Siten voidaan toteuttaa luovalle alalle tarpeelliset uudistukset.
- Kun tekijänoikeusdirektiivi on nyt implementoitu Suomessa, sen vaativia toimia tulee tukea järjestelmällisesti (lisäys sivulle 18). Voimakkaasti tuettaviin asiakokonaisuuksiin kuuluvat Kirjailijaliiton kannalta kohdat tekijän kohtuullisesta korvauksesta ja oikeudesta kollektiiviseen sopimiseen.
- Apurahoituksen vahvistaminen ja uusien rahoitusinstrumenttien luominen (s. 18). Näiden instrumenttien toimintaa ja vastuita pitäisi kuitenkin kuvata ja määritellä tarkemmin.
- Luovien alojen työntekijöiden tulomuotojen yhteensovittaminen (s. 22). Suomen Kirjailijaliitto tukee ehdotusta, jonka mukaan kaikki tekijän tulot siirrettäisiin MYELin piiriin. Tärkeitä ovat myös huomiot freelancereiden asemasta (s. 20-21).
- Kulttuuripoliittinen selonteko (s. 12). Tämä jatkoksi tarvitaan kuitenkin konkreettisempi toimenpidesuunnitelma ja alakohtaisia ohjelmia, joihin päättäjät voisivat sitoutua.

Miten voidaan mielestänne vaikuttaa siihen, että työryhmän viestit tulevat huomioiduiksi ja esitykset toteutetuiksi mahdollisimman hyvin seuraavalla hallituskaudella?

Raportissa luetellut toimenpide-ehdotukset täytyy kirjata mukaan hallitusohjelmaan ja pitää huolta siitä, että niistä vastaaville ministeriöille ja toimijoille varataan riittävä rahoitus toteuttaa se, mitä on luvattu. On hiukan huolestuttavaa, että monet raportissa mainituista toimenpide-ehdotuksista esiintyy aikaisemmissa OKM:n suunnitelmissa, eikä niitä ole kuitenkaan edistetty. Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat : Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi - Valto (valtioneuvosto.fi) 2018

Esim. taiteilijaeläkkeiden määrän nostaminen sataan (esitys 17) ja

Taiteen ja kulttuurin luvun 29.80. osuus valtion talousarviossa nostetaan vuoteen 2023 mennessä yhteen prosenttiin talousarvion kokonaismenoista (esitys 3).

Siksi on tärkeää liittää nykyisiin toimenpide-ehdotuksiin nopeasti konkreettisempi toimintaohjelma ja sitouttaa poliittiset päättäjät toteuttamaan tämä ohjelma.

Lukukohtaiset kommentit

Luku 1: Annamme kulttuurillemme sille kuuluvan arvostuksen. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Pyrkimys lisätä luovan alan arvostusta on erittäin kannatettava. Taidetta ylistetään usein juhlapuheissa, mutta rahoituksen niukkuus paljastaa, ettei se ole päättäjille prioriteetti. Korona-aika muistutti tästä karmealla tavalla. Valtiovallalla on siten velvollisuus osoittaa arvostustaan myös materiaalisesti.

Konkreettiset toimet, kuten tuotanto- ja vientituki, vaativat yhteistyötä ministeriöiden välillä. Siksi ehdotus ministeriöiden yhteisestä neuvostosta ja ministeriöiden ja luovan alan yhteisestä elimestä ovat kannatettavia. Hyvin tärkeää on kuitenkin ottaa mukaan ja kuulla luovan alan tekijöitä kaikilta taiteen aloilta. Poliitikoilla ja virkamiehillä ei ole yleensä tarpeeksi tietoa luovan työn realiteeteista, ja tämä heijastuu päätöksissä ja toimissa.

Luku 2: Kasvatamme hyvinvointiamme investoimalla kulttuuriin. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Luvussa mainitut toimenpide-ehdotukset, kulttuuribudjetin kasvattaminen, luovien alojen rahaston toimialan laajentaminen ja yksityisten lahjoitusten verotuksen poistaminen taiteelta ovat kaikki tärkeitä. Suomen Kirjailijaliiton toive on, että ne muuttuvat ehdotuksista teoiksi. Kulttuuri tarvitsee investointeja siinä missä muut elinkeinohaarat. Sitä ei saa ajatella menoeränä. Se on satsaus tulevaisuuteen, kansankunnan hyvinvointiin, kansalliseen identiteettiin ja henkiseen puolustuskykyyn. Luovat alat ovat välillisesti suuri työllistäjä. On paljon perusteluja sille, miksi niitä on tuettava nykyistä voimallisemmin.

Luku 3: Tuemme tekijöitä ja vahvistamme samalla talouttamme. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Tässä luvussa käsitellään useita merkittäviä asioita. DSM-direktiivin implementoinnin jälkeen on pidettävä huolta siitä, että direktiivin määräykset toteutuvat. Tekijänoikeuslain kansallisten muutostarpeiden selvitys ja toteuttaminen tulee lisätä raportin toimenpide-esityksiin lukuun 3 (s. 18) ja ottaa osaksi seuraavaa hallitusohjelmaa. Lainvalmisteluvastuu on opetus- ja kulttuuriministeriöllä, joten sen virkamiehille tulee varata riittävät resurssit lainvalmistelun toteuttamiseksi.

OKM:n ja luovien alojen rahoituksesta päättävien olisi sitouduttava jo nykyisellään siihen, että tekijänoikeuksia suojellaan direktiivin mukaisesti. Se merkitsee esimerkiksi tukea tekijöille ja tekijäjärjestöille näiden vaatiessa kohtuullista korvausta ja kollektiivista sopimista. Direktiivin muitakin kohtia on kunnioitettava niin, että niiden toteutuminen varmistetaan. Digitaalinen murros on avannut monia mahdollisuuksia, mutta tekijöitä on suuresti haitannut murroksen nopeus: lait ja sopimukset ovat seuranneet jälkijunassa ja se on merkinnyt voittoja kansanvälisille suuryrityksille ja voimakkaan kaupallisille toimijoille, mutta tappiota luovan alan tekijöille. Kirjallisuuden alalla tämä on merkinnyt, että äänikirjojen suosion valtava nousu ei ole tuonut tekijöille voittoa, koska sopimukset ovat heille epäedullisia ja läpinäkymättömiä. Äänikirjasta saa nykyisellään 1/5 -1/6 siitä, mitä paperikirjasta, ja paperikirjastakin tekijän osuus vähittäismyyntihinnasta on vain 10-12 %. Tämä merkitsee valtavaa tulonmenetystä. Jos tilannetta ei korjata, meillä ei kohta ole enää kirjailijoita.

Digitaalisiin markkinoihin ja jakelujärjestelmiin on siksi syytä kiinnittää suurta huomiota myös lainsäädännön tasolla. Muuttuneilla markkinoilla oikeudenmukainen tulonjako ei enää toteudu eikä lainvalmistelun hitaus saisi estää vääryyden korjaamista. Kirjastoissa olevan digitaalisen aineiston lainauskorvaus on jo varmistunut, mutta lainauskorvaus on kokonaisuudessaan jäänyt tasossa jälkeen muista Pohjoismaista. Tason nosto on paikallaan.

Rahoitusinstrumentteja käsittelevä toimenpidelista on monin tavoin ansiokas. On kuitenkin pidettävä huolta siitä, että raha menee oikeaan kohteeseen. Monissa korona-ajan tuissa hyöty on valunut yrityksille ja vakavaraisille tekijöille, jotka ovat yhtiöittäneet itsensä. Köyhät freelancerit ovat jääneet jalkoihin. Tätä tilannetta ei saisi enää syntyä. Rahanjaon neuvonantajiksi pitäisi huolia tekijäjärjestöjä niin laajasti kuin mahdollista, ettei synny vääristymiä. Suomen Kirjailijaliitto on ollut huolissaan harhakäsityksestä, jonka mukaan kirjailijat eivät olisi kärsineet koronasuluista lainkaan. Heille ei siksi ole myönnetty lainkaan koronatukia. Tämä ei ole oikein. Tekijäjärjestöjä pitää ottaa kyllin kattavasti mukaan päätöksentekoon myös rahoitusinstrumentteja luotaessa.

Raportin ehdottamat uudet mallit yrittäjyydessä ja koulutuksessa vaikuttavat lupaavilta. Taidealan opinnot on tärkeää päivittää nykyaikaisiksi. Etenkin yrittäjyyden osuustoimintamallista pitäisi kuitenkin laatia tarkempi suunnitelma ja vaikuttavuusarvio. Freelancer-valtaisen alan muuntaminen yrittäjöpohjaiseksi ei ole yksinkertaista.

Tässä yhteydessä olisi voinut nostaa esille arvonlisäveron. Monissa maissa kirjallisuuden asemaa on vahvistettu poistamalla kirjoilta ja lehdistä arvonlisävero. Sitä pitäisi harkita myös Suomessa.

Luku 4: Teemme tarvittavat rakenteelliset uudistukset freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Tämä luku sisältää paljon ehdotuksia, joita Suomen Kirjailijaliitto lämpimästi kannattaa. Apurahojen tason nostaminen ja niiden määrän kasvattaminen on erinomaisen tärkeä toimi. Kirjailijoille apurahat ovat hyvin keskeinen työskentelyn rahoituksen muoto, koska heillä ei ole myyntitulojen lisäksi muita tulonlähteitä. Kirjailijaliitto soisi siksi vielä suurempia panostuksia apurahoihin ja toivoisi, että nimenomaan kirjallisuuteen suunnattaisiin erityishuomio, koska kirjallisuus on apurahoituksessa jäänyt jälkeen muista aloista.

OKM:n kulttuuripoliitikan strategiassa 2017-2025 Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliitikan strategia 2025 - Valto (valtioneuvosto.fi) on asetettu kolme keskeistä tavoitetta, joista ensimmäinen on Luova työ ja tuotanto. Sen mukaan strategiakauden tavoitteena on: ”Taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet.” Vielä vuoteen 2023 mennessä tähän tavoitteeseen ei ole päästy, vaan varsinkin kirjailijoiden toimintaedellytykset ovat heikentyneet.

Taiteilijapalkka on mutkikas asiakokonaisuus, ja se ei toimi hyvin kuin joillain aloilla, joissa luovan työn tekijälle on osoitettavissa selkeä työnantaja. Kirjailijalla ei ole työnantajaa, sillä kustantaja on sopimuskumppani eikä työnantaja, eikä tätä asetelmaa ole helppo muuttaa. Sen vuoksi taiteilijapalkkaa voi ajatella käytettävän vain osalla luovia aloja. Lisäksi siihen liittyy monia lisäkuluja, jotka nostavat sen budjetin kaksinkertaiseksi apurahaan nähden. Ei voi ajatella, että taiteilijapalkkaa saavien rahoitus otetaan pois toisilta.

Paljon parempi ehdotus taiteen tekijän sosiaaliturvan takaamiseksi on raporttiin sisällytetty ehdotus tulo- ja verotusmuotojen yksinkertaistamisesta siten, että kaikki tulot ohjataan MYEL-järjestelmän piiriin. Suomen Kirjailijaliitto tukee tätä ehdotusta lämpimästi. On myös hyvin kannatettavaa lisätä viranomaisten tietoa freelancer-mallilla toimivista luovan työn tekijöistä. Nykyisin juuri viranomaisten väärä tieto häiritsee kovasti tekijöiden toimeentulon suunnittelua. On erinomaista, että tekijänoikeustulojen vaikutus työllisyytukeen poistetaan. Se on luonut epäoikeudenmukaisia tilanteita.

Myönteinen on myös pyrkimys tiedottaa valtion ja kunnan toimijoille reilun taiteen periaatteista. Taike on ottanut reilun taiteen periaatteen levittämisen yhdeksi kampanjakohteekseen, ja sitä olisi syytä pitää jatkuvasti näkyvillä ja kehittää edelleen.

Luku 5: Tarjoamme kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Tämän luvun toimet ovat erittäin tärkeitä kulttuurin tulevaisuuden kannalta. Kirjailijajärjestöt ovat lämpimästi kiitollisia Lukukeskukselle siitä, että se on ottanut huolekseen juuri nuoret lukijat. Jos

kulttuurin yleisö ei uusiudu, kulttuurilla ei ole hyviä elinmahdollisuuksia. Myös valtiovallan ja päättäjien on syytä ottaa vakavasti kulttuurin uusiutumisen ja saavutettavuuden varmistaminen. Se tapahtuu takaamalla kirjastolaitoksen rahoitus ja kirjastoverkon kattavuus. Viime vuosikymmenien aikana on ollut havaittavissa, että kirjastoverkkoa karsitaan ja määrärahoja leikataan. Tämä on hyvin lyhytnäköistä.

Materiaalin siirtäminen digitaaliseen muotoon lisää jonkin saavutettavuutta, mutta on tärkeää, että kirjaston tehtävä kansalaisten tietopankkina, kulttuurikeskuksena ja olohuoneena säilyy myös tilojen ja henkilökunnan riittävyden osalta. Korona-aika osoitti, että virtuaalisuus ei korvaa läsnäoloa. Kirjasto tarvitsee seinänsä ja kokoelmansa ja työntekijänsä, jotta se voisi toimia paikkakuntansa kulttuurin sydämenä. Ne tuottavat pienellä rahalla paljon voittoa. Samaa voi sanoa monista paikallisista kulttuuritoimijoista. Elinvoimaa paikkakunnille tuovat kasvuyritysten lisäksi vireät kulttuuritoiminnot. Siksi kuntien on budjettia laatiessa varmistettava kirjaston ja kulttuuritoimen rahoitus eikä jätettävä sitä viimeiseksi asiaksi, joka käsitellään.

Raportti mainitsee kulttuurin paikallisten kehittämismuotojen joukossa arkkitehtuuripoliittisen ohjelman. Siihen on lisättävä kirjallisuuspoliittinen ohjelma, jonka kirjailijajärjestöt ovat lanseeranneet.

Kirjallisuusalalla on meneillään suuri toimialan ja lukemisen murros, johon yhteiskunnallisen päätöksenteon on reagoitava. Valtion on tarkasteltava kirja-alaa tulevilla hallituskaudella omana kokonaisuutenaan. Kirja-alan järjestöt ehdottavat, että Suomeen laaditaan historian ensimmäinen kirjallisuuspoliittinen ohjelma. Tähän sisältyvät tiedot kirjailijoiden ja kääntäjien työskentelyedellytysten turvaamisesta, tuotannon tuesta, vienti-investoinneista ja kirjastojen toiminnasta.

Kirjallisuuden vaikutus suomalaiseen kulttuuriin ja merkitys yhteiskunnan sivistyksen ja kehityksen perustana on aina ollut voimakas. Kirja-ala on merkittävä luovan alan työllistäjä, lukutaidon edistäjä ja osaamistason kehittäjä. Kirja-alalla on paljon käyttämätöntä vientipotentiaalia ja annettavaa Suomen maakovalle. Tämä käy ilmi vertailtaessa kirjallisuuden ulkomaankaupan lukuja pohjoismaisten naapureidemme vastaaviin lukuihin. Mainituista syistä valtiovallan tulisi tulevaisuudessa johtaa kirjallisuuspolitiikkaa strategisesti ja kokonaisvaltaisesti. Näin varmistetaan, että resursointi lukemisen edistämisen, kirjallisuuden tekijöiden toimeentulon tukemisen, viennin edistämisen ja tuotannon tukemisen välillä toteutetaan tehokkaimmalla mahdollisella tavalla.

Villacis Ilmi
Suomen Kirjailijaliitto